

„Tady prostě umírají lidi a budou umírat“: Příběhy sucha, kulturní kódy a environmentální diskursy*

KAREL ČADA**

Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha

‘People Are Dying, and They Will Be Dying’: Drought Stories, Cultural Codes and Environmental Discourses

Abstract: This article focuses on narratives of drought in Czech media discourses. Proceeding from the perspective of cultural sociology, it describes drought as a complex cultural field and a collective representation that has given rise to new forms of civic responsibility and subjectivity and a rich tableau of new uncertainties and risks. Based on an analysis of 4632 articles published in the most widely read Czech newspapers (Lidové noviny, Hospodářské noviny, MF Dnes, Právo, Blesk) between 2014 and 2018, the article identifies the key media images of drought and relates them to broader environmental discourses and cultural risk patterns. The main thesis of the article is that the key tension in the current debate on global climate change is a dispute not between supporters and deniers of climate change, but between climate fatalism and administrative-expert rationality. The article shows that the environmental crisis is closely linked to and negotiated and discussed in connection with the crisis of administrative and expert institutions. A good illustration of the cultural aspects of the current drought debate in the Czech Republic is the link between the social and natural aspects of environmental problems and the different imaginations of both nature and society.

Keywords: environmental sociology, climate change, expertise, discourse analysis, culture codes, media

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2023, Vol. 59, No. 5: 487–512
<https://doi.org/10.13060/csr.2023.016>

* Tato stať byla zpracována v rámci výzkumného projektu „Příběhy sucha: Lokální souvislosti extrémních klimatických jevů, jejich percepce a ochota aktérů k participaci“, podpořeného Technologickou agenturou České republiky (TL02000048).

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Karel Čada, Ph.D., Fakulta podnikohospodářská VŠE v Praze, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, e-mail: karel.cada.kmps@vse.cz.

Úvod

„Důkazy, které máme, říkají, že nás čeká rozvratná a nekontrolovatelná úroveň klimatické změny, která přinese hlad, destrukci, migraci, nemoci a válku,“ píše britský akademik Jem Bendell ve svém textu *Hluboká adaptace: Mapa pro cestu klimatickou tragédií* (2018, s. 9). Článek, který byl původně odmítnut vědeckým časopisem a publikován jako pracovní text, vzbudil nebývalou pozornost. Jako sociology nás úspěch této argumentace staví před otázku, proč se toto líčení stalo tak populární a co znamená žít v předapokalyptickém světě? V čem jsou imaginace katastrofy tak poutavé? A jak ovlivňují tyto imaginace diskusi o klimatické změně a způsobu, jak se s ní společností vyrovnávají? Předkládaná studie reaguje na tuto výzvu a hledá odpovědi na tyto otázky prostřednictvím analýzy současného diskursu sucha v České republice. Sucho či povodně jsou tradičně jedním z významných apokalyptických obrazů. Pro česká média se sucho navíc stalo v posledních letech jedním z hlavních témat klimatického diskursu. V roce 2018 ho novináři *Lidových novin* vyhlásili slovem roku (*Lidové noviny*, 29. 12. 2018). Mediální diskursy tak představují arénu, kde se odehrává diskuse o současné klimatické změně, jsou klíčové pro současné imaginace globálních klimatických změn (viz Boykoff, 2008; Boykoff a Boykoff, 2004) a sucho je jedním z jejich emblematických témat (Hajer, 1995).

Poučena současnou kulturní sociologií (např. Alexander a Smith, 2003; Arnold, 2018 či Smith a Howe, 2015) se studie zaměřuje na to, z jakých zdrojů narativy sucha vycházejí a s jakými představami o budoucnosti jsou spojeny. Diskuse o suchu jako kulturním faktu nás rovněž vede k otázkám, jak lze skrze něj znovu promýšlet společnost, jakou budoucnost tento kulturní fakt implikuje a s jakými důsledky pro širší sociální praxi.

Text, který vychází z analýzy 4 632 článků, které se v letech 2014 až 2018 objevily v nejčtenějších českých novinách (*Lidové noviny*, *Hospodářské noviny*, *MF Dnes*, *Právo*, *Blesk*), identifikuje klíčové mediální představy sucha a vztahuje je k environmentálním diskursům (Dryzek, 2013) a kulturním vzorcům rizik (Douglas a Wildavsky, 1983; Thompson et al., 1990). Takto teoreticky ukotvené a teorií vedené kódování mediálního obsahu nabízí možnost, jak konceptualizovat nejen to, co je v diskursu přítomno, ale i to, co v diskursu přítomno není. Právě chybějící rámce a perspektivy představují klíč k tomu, jak identifikovat limity definice problémů ve veřejném diskursu, neadekvátnosti a nedostatky veřejné debaty, napětí a kontradikce dominantních diskursů a institucionální vlivy formující podoby diskursu (Bacchi, 2009, s. 12–14).

Článek nejprve popisuje teoretické ukotvení v podobě současných environmentálních diskursů, které vztahuje ke kulturním vzorcům spojeným s riziky a sociologickými konceptualizacemi budoucnosti. Na shrnutí teoretické literatury navazuje přehled prací věnujících se souvislostem a vzorcům diskuse sucha v kontextu globálních změn klimatu v mediálním diskursu. V rámci představení metod analýzy článek popisuje vývoj tématu sucha v čase. Ukazuje, že se zvyšuje

jjící se frekvencí článků se sucho stává bodem při referování o různých tématech a rozšiřuje se perioda sezónní zvýšené frekvence, kdy média referují o suchu. V analytické části pak text identifikuje klíčové obrazy sucha a rámce spojené s jeho příčinami a v závěrečné části pak diskutuje vztah identifikovaných kategorií ke kulturním kódům.

O tuto analýzu se opírá hlavní teze článku, že klíčovým konfliktem současné debaty o globálních klimatických změnách není spor mezi zastánci a popírači proměn klimatu, ale vztah mezi klimatickým fatalismem a administrativně-expertní racionalitou. V případě sucha tak dominantní klimatický fatalismus pak vede k tomu, že klimatické změny jsou konceptualizovány jako otázka fakticity (matters of fact), a nikoliv jako otázka širšího zájmu (matters of concern) – blíže viz Latour (2004). Diskutována je tak fakticita příběhů a argumentů, nikoli to, proč právě tato fakta jsou důležitá, z jakých socio-ekonomicko-politických podmínek vycházejí a jaké jsou jejich konsekvence.

Environmentální diskursy jako tematizace budoucnosti

Otázka budoucnosti je spojena s podstatou environmentálního diskursu přinejmenším od šedesátých let, kdy se zájem o životní prostředí dostal do centra politické agendy (Dryzek, 2013, s. 25). V tu dobu byla otázka budoucnosti spojena s diskusí limitů a otázkou přežití lidské populace. V environmentální oblasti se zrcadlí Beckertem (2016) popsany konflikt mezi na příslibech založenou legitimitou a anomickou budoucností, která vychází z diskursu vyčerpání limitů a příslibů současného kapitalismu. Tento konflikt je udržován nejistotou budoucnosti a pocitem nepředvídatelnosti, který charakterizuje sociální, ekonomické a politické procesy moderní éry.

Malthusiánská logika, která upozorňovala na nesoulad mezi spotřebou a dostupnými zdroji, se však objevila v environmentální literatuře již dříve. Před populační expanzí spojenou s moderním kapitalismem varoval již v roce 1948 William Vogt v knize *Road to Survival* (1948) či Fairfield Osborn v knize *Our Plundered Planet* (1948). Obě knihy pomocí vědecké argumentace a statistických výpočtů nastolily malthusiánské paradigma v environmentálním diskursu, které pak završila Ehrlichova publikace *The Population Bomb* (1968). Na tyto práce na úsvitu energetické krize, která udeřila v roce 1973, navázala studie, kterou na základě poptávky Římského klubu provedli vědci z Massachusetts Institute of Technology (MIT) – *The Limits to Growth* (Meadows et al., 1972). Limity růstu a filmový dokument, který studii provázel, dávaly do kontrastu chaos a bídu světa, který využívá své zdroje k totálnímu vyčerpání, znečištění a zalknutí a přelidnění, s klidnou autoritou symbolizovanou počítačem a expertem, který interpretuje strojové simulace (Torgerson, 1995, s. 9). Globální modelování pod dohledem Římského klubu pak pokračovalo i dalšími zprávami. Apokalyptický mód pak přetrvával i v devadesátých letech a v první dekádě nového milénia (Brown, 2003;

Ehrlich a Ehrlich, 2004). Jak upozorňuje Dryzek (2013, s. 37), v biologii zakotvené diskursy planetárních limitů mají politické konsekvence, kdy jejich proponenti inklinují k autoritářským řešením a omezením liberálního kapitalismu.

Odlišný způsob apokalyptické imaginace budoucnosti pak představila v šedesátých letech Rachel Carson ve své knize *The Silent Spring* (1962), kdy název odkazuje ke krajině, v níž vinou postřiků proti hmyzu vyhynuli ptáci. Místo chladných vědeckých výpočtů a dramatické budoucnosti staví do popředí tichý a klidný obraz světa bez ptačího zpěvu. Kniha, která byla varováním před ničivými účinky insekticidů na ptačí populace, stojí v kontrastu již zmíněným predikcím. Zatímco malthusiánská logika dramatizuje budoucnost metaforami zmatku a boje, Carson buduje své vyprávění na metafoře postapokalyptického klidu, „kdy ponurý přízrak se vkrádá téměř nepovšimnut“ (Carson, 1962, s. 32). Obdobně imaginativně silně si v souvislosti s klimatickou změnou počíná i Elizabeth Kolbert ve *Field Notes From a Catastrophe* (2006), kde se snaží „zachytit živě, jak jen to je možné, realitu globálního oteplování“ (Kolbert, 2006, s. 8). I ona, podobně jako Carson téměř půl století před ní, buduje obraz celoplanetární apokalypsy pomocí jejích lokálních obrazů a souvislostí.

Obě formy imaginace budoucnosti odpovídají Beckertem (2016) popsaným dvěma základním módům vztahování se k budoucnosti: (1) kalkulace a (2) utopie. Zatímco kalkulace jsou lineární extrapolací současnosti do budoucnosti, utopie představují obraz časově distinktivního prostoru. „Pravděpodobnostní kalkulace rizik a příležitostí a utopické představy budoucích stavů jsou dva kognitivní nástroje moderních společností, jak se vyrovnat s otevřenou minulostí.“ (Beckert, 2016, s. 34) Imaginace budoucnosti se tak dají klasifikovat na dvou osách: (1) osou konfliktu mezi přísliby a anomii a (2) osou mezi kalkulací a utopií. Dystopické vize novodobých malthusiánů vytvářejí anomické obrazy za pomoci kalkulace, novodobí těšitelé jako Julian Simon (1981) či Bjorn Lomborg (2001) používají kalkulaci k vytváření budoucích příslibů. Rachel Carson a její vize tichého jara či obrazy katastrofy z polního deníku Elizabeth Kolbert je pak z tohoto pohledu utopickou anomii.

Obě osy, na kterých uvažuje o budoucnosti Beckert, korespondují i s tím, jak environmentální diskursy klasifikuje John Dryzek (2013, s. 14–17), jehož dvourozměrný prostor je definován na jedné straně dimenzí mezi reformismem–radikalitou a na druhé straně dimenzí prosaismus–imaginace. Obě osy definují vztah k industrialismu, respektive kapitalismu, jako dominantnímu módu moderních společností. Vzhledem k tomu, že politická ekonomie industrialismu je klíčovou příčinou environmentálních hrozeb, Dryzek předpokládá, že klíčovým znakem environmentálních diskursů je způsob, jak se vůči industrialismu vymezují. Dimenze reformismus–radikalita udává hloubku požadovaných změn, dimenze prosaismus–imaginace pak míru, do jaké daný diskurs považuje industriálně–kapitalistické zřízení jako dané. Dryzek tak popisuje (1) diskursy řešení problémů, které navrhnou reformní řešení v rámci stávajícího politicko-ekonomického uspořádání, (2) diskursy limitů a přežití, které definují radikální požadavky na

šachovnici stávajícího uspořádání, (3) trvalou udržitelnost, která navrhuje reformní uspořádání nově definující politicko-ekonomický systém, a (4) zelenou radikalitu, kdy se radikální požadavky snoubí s odmítnutím stávajícího zřízení.

Zatímco dimenze reforem a radikalismu lze ztotožnit s Beckertovou osou kalkulace a utopie, tedy do jaké míry je budoucnost extenzí současnosti, tak dimenze prosaismus–imaginace souvisí s osou příslibné legitimacy a anomie, tedy do jaké míry se budoucí upořádání budou řídit stejnými zákony jako ty současné. Na základě paralelního čtení obou autorů můžeme vyvodit, že imaginace budoucnosti jsou definovány jednak naší schopností představovat si míru pokroku, jednak schopností představovat si alternativy k současnému upořádání. Specifické diskursy jsou, jak Dryzek připomíná, spojeny s předpoklady o přírodních vztazích, se specifickými aktéry a jejich motivy a klíčovými metaforami a dalšími rétorickými prostředky. Jednotlivé diskursy také vyvolávají specifické efekty na politické úrovni, na úrovni návrhů řešení, mají vliv na instituce, společenské a kulturní konsekvence, ovlivňují argumenty oponentů a typy expertiz.

Vedle toho, jak se environmentální diskursy vztahují k budoucnosti, lze je také klasifikovat podle toho, jak se vztahují k současným hrozbám. V jakých kulturních dimenzích o nich referují a jaké kulturní vzorce využívají k jejich rámování. Teorie Douglas a Wildavského se odvíjí od čtyřech ideálních typů hodnotových systémů, které lze popsat na osách mřížky a skupiny. Mary Douglas (1970) se inspirovala Durkheimovou *Sebevraždou* (1897), kde Durkheim klasifikuje typy sebevraždy podle os integrace a regulace. Douglasové model identifikuje různé modely společenské organizace na základě toho, jak regulují individuální jednání. Skupina definuje důležitost vnějších hranic a sounáležitost se společenstvím, mřížka pak další distinkce v podobě delegace autority, pravidel a sdílených klasifikací. Celkem Douglas a Wildavský definují tyto čtyři typy: (1) individualistický – se slabou příslušností jak ke skupině, tak k pravidlům; (2) fatalistický – se slabou příslušností ke skupině a silným vztahem k pravidlům; (3) hierarchický – se silným vztahem k pravidlům i skupině a (4) rovnostářský – se silným vztahem ke skupině a slabým k pravidlům.

V souvislosti s klimatickou změnou byla tato teorie využita jak pro výzkum postojů (Jones, 2010; Leiserowitz, 2003), tak i narativů (Ney a Thompson, 2000; Verweij et al., 2006). Ney a Thompson (2000) popisují tři narativy: (1) rovnostářský příběh prostopášnosti; (2) individualistický příběh ceny a (3) hierarchický příběh nekontrolovatelného populačního růstu. Verweij s kolegy se s nimi shoduje na (1) rovnostářském příběhu prostopášnosti, nicméně se odlišuje v dalších dvou a nabízí (2) hierarchický příběh nedostatku plánování a (3) individualistický příběh toho, že se nic významného neděje. Smith (2014) pak do středu své analýzy staví fatalistické apokalyptické příběhy klimatické změny.

Práce Mary Douglas a Aarona Wildavského (1983) ukazuje, jak jsou kulturní vzorce klíčové pro to, jak lidé rozumí hrozbám, jak distribuují vinu a odpovědnost za řešení a jak tyto hrozby vřazují do širšího systému sociálních klasifikací. Přispívají tak ke konstruování odpovědnosti za klimatickou změnu, ale i k po-

chopení způsobu jejich odmítání či obcházení (viz Verweij et al., 2022). Tyto podoby obcházení mohou mít podobu fatalistického rámování tématu (Mayer a Smith, 2019) či prohlášení za umělý problém (Vidomus, 2018, s. 111–113), kdy prioritizace společenských problémů a upozadění klimatické změny vychází z kulturního individualistického modelu (Verweij et al., 2006).

Přestože diskuse o klimatické změně má kulturní rozměry, bylo by chybou stavět pouze na mechanickém přístupu následovníků Douglas a Wildavského. Tento přístup, jak varuje Smith (2014), staví na novopozitivistém přístupu k riziku a morfologické redukci, kdy variance kulturních vzorců je redukována na dvě hlavní osy a stabilní struktury. Přestože Douglas a Wildavského model nepostihuje celkové působení kultury, včetně performativních aspektů, která nemůže být redukována do tohoto dvourozměrného modelu, představuje toto rozdělení elegantní vodítko, jak klasifikovat různé sociální imaginace – představované modely společnosti (Taylor, 2003).

Klimatická změna a sucho v mediálních diskurzech

Arnold (2018, s. 12–13) argumentuje, že mediální pokrytí hraje důležitou roli při etablování tématu ve veřejné sféře a odlišuje tři klíčové otázky, na které lze zaměřit analýzu: (1) do jaké míry je klimatická změna pokryta v mediálním zpravodajství (Ivanova et al., 2014; Schmidt et al., 2013; Weingart et al., 2000), (2) čím se toto pokrytí vyznačuje (Dahl, 2015; Ereaut a Segnit, 2006; Maibach et al., 2010; Myers et al., 2012; Nisbet, 2009; Pearce et al., 2015) a (3) jaké výzvy představuje klimatická změna pro obecnou komunikaci vědy (Bauer et al., 2007; Downing a Balantyne, 2007; Hart a Nisbet, 2011; Nisbet a Goidel, 2007). Boykoff (2011, s. 20–29) dokladuje nárůst počtu článků týkajících se klimatické změny ve světových médiích, kdy v roce 2009 o ní média referovala pětkrát více než na přelomu milénia. Odhaluje také škálu momentů, které přitahují větší pozornost, od přírodních katastrof (hurikán Katrina či zemětřesení na Haiti), klíčových světových setkání, expertních zpráv (zprávy IPCC – Mezivládního panelu pro klimatické změny či Sternova zpráva ve Velké Británii) či Nobelovy ceny pro IPCC i Al Gora v roce 2007, a naopak momentů, kdy se pozornost médií od klimatické změny odvrace-la, často vinou silných konkurenčních témat (vliv ekonomické krize v roce 2008). Rok 2009, kdy se konala světová klimatická konference v dánské Kodani, označuje jako vrcholek zájmu médií o problematiku klimatických změn. Pozornost v dalších letech pak spíše slábne (Feldman et al., 2017). Nicméně, jak napovídají britská data (Norton a Hulme, 2019), po roce 2014 lze zaznamenat opětovně se zvyšující zájem médií o problematiku klimatické krize.

Studie se neshodují v míře toho, jak média portrétní klimatickou změnu jako hrozbu pro společnost. Zatímco řada autorů zdůrazňuje dominantní roli alarmismu při referování médií o klimatických změnách (Carvalho a Burgess, 2005; Ereaut a Segnit, 2006), tak podle Feldman et al. (2017) byly dopady klima-

tických změn diskutovány pouze v polovině článků, které se k tématu klimatické změny objevily v největších amerických novinách. Mediální reprezentace klimatických změn se liší v jednotlivých kulturních kontextech, kdy například francouzská média zdůrazňují vymezování Evropy a USA, zatímco v amerických médiích je jako dominantní konflikt prezentován střet mezi politiky a vědci (Brosard et al., 2004). Kulturní kontexty také ovlivňují, do jaké míry média prezentují klimatickou změnu jako konsenzuální záležitost. Zatímco německá či kanadská média zdůrazňují shodu nad otázkou řešení klimatických změn, liší se ale v tom, do jaké míry problematizují efektivitu jednotlivých kroků, tak americká média naopak podtrhávají politický konflikt a kontroverzní momenty (Tschötschel et al., 2020). Další studie potvrzují, že britská a americká média více přinášejí klimaskeptické argumenty a diskurs vědecké neurčitosti v porovnání s jinými zeměmi (Grundmann a Scott, 2014; Painter a Ashe, 2012). Vedle kulturních distinkcí autoři věnující se mediálnímu zobrazení změn klimatu sledují i proměny tématu v čase – posun od environmentálních zpráv k narativu globální lidské zodpovědnosti (Hamblyn, 2009), od environmentální přes politickou tematizaci k otázkám zdraví (Leiserowitz et al., 2010; Myers et al., 2012) či od vědeckého k politickému problému (Shanahan et al., 1999).

Množství autorů se v souvislosti s klimatickou změnou věnuje vyváženosti jako klíčové normě mediální praxe (Boykoff a Boykoff, 2004; Brüggemann a Engesser, 2017; Krauss a Storch, 2005; Kunelius, 2019; Lever-Tracy, 2008), kdy média prezentují problém klimatické změny vyvolané člověkem jako konflikt mezi dvěma odlišnými paradigmaty a dávají oběma stranám symetrický prostor. Míra, se kterou média dávají prostor klimaskeptikům, závisí na ideologickém pozadí, kdy pravicová strana spektra častěji dává prostor opozičním pohledům (Carvalho, 2007; Feldman, et al. 2011; Hart et al., 2015). Silnější než postoj ke změnám klimatu může být ale norma vyváženosti. Přestože většina novinářů souhlasí s vědeckým konsenzem o klimatických změnách, tak dávají hlas jeho odpůrcům (Brüggemann a Engesser, 2014). Nicméně aktuální studie potvrzují, že vědecký konsensus byl ustaven jako dominantní rámec referování o klimatických změnách, kdy média sdílejí přesvědčení, že klimatická změna existuje a je způsobena člověkem, a vyvažování se posouvá do roviny politických implikací (Brüggemann a Engesser, 2017). Přestože se na jedné straně mediální prostor posouvá k vědeckému konsenzu, tak ale na druhé straně stoupá význam jednohlasých fór (echo-chambers) na sociálních sítích (Williams et al., 2015).

Specificky se pak někteří autoři (např. Osaka, 2020; Wilson, 2000; Quesnel a Ajami, 2017) věnují i mediálnímu obrazu sucha jako klíčového extrémního klimatického jevu. Přestože se autoři shodují, že extrémní jevy jako sucho jsou klíčové pro komunikaci o klimatických změnách, neexistuje konsensus ohledně důsledků mediálních reprezentací. Někteří vědci tvrdí, že extrémní události jako sucho jsou příležitostí pro komunikaci, protože zkušenost s nimi zvyšuje obavy ze změny klimatu (Bergquist et al., 2019), naopak jiní argumentují, že rámování změny klimatu prostřednictvím jevů, jako je sucho, přispívá k banalizaci či nor-

malizaci globálních klimatických dopadů (Reser et al., 2014). Na příkladu sucha v Kalifornii v letech 2011–2017 pak Halperin a Walton (2018) ukazují, že reference v médiích podpořily adaptační chování, ale pouze u těch, kteří již byli znepokojeni globální změnou klimatu.

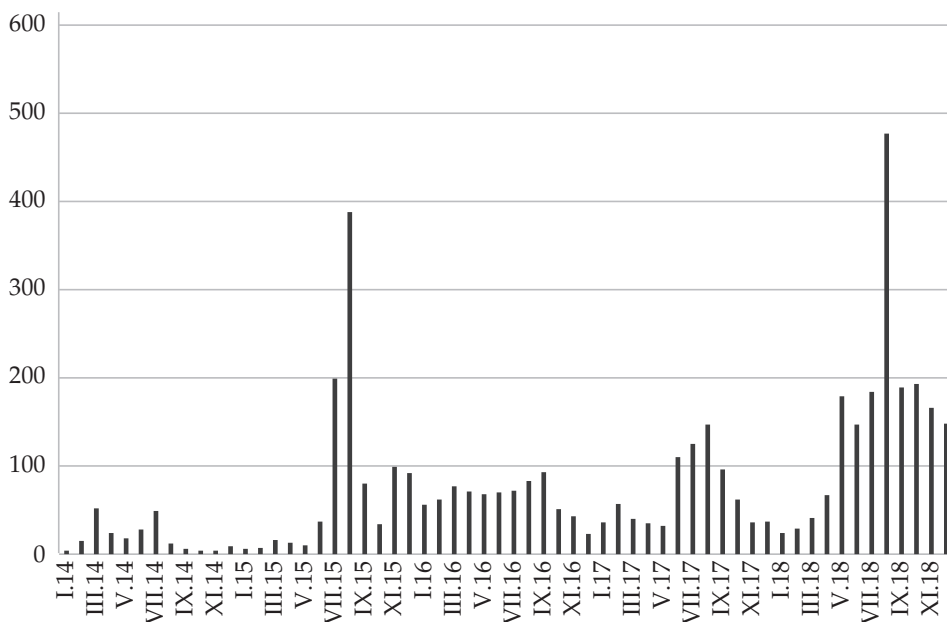
V českém kontextu se analýzou mediálního diskursu klimatických změn zabývali Vávra et al. (2013), kteří mapovali mediální zpravodajství v letech 1997 až 2010. Česká diskuse do značné míry kopíruje zahraniční trendy s nárůstem zpráv v roce 2007 a 2010. Autoři upozorňují také na vliv výrazné pozice Václava Klause na utváření diskursu českého popírání změn klimatu. Ojedinelou pozici českých médií v porovnání se zahraničními vnímají i samotní klimaskeptici. Ve své analýze hnutí českých popíračů změn klimatu Vidomus (2018, s. 316) ukazuje, že čeští odpůrci změn klimatu reflektují skutečnost, že mají v porovnání se svými zahraničními soupeřnými dobrý přístup do běžných médií a že česká média jsou v přebírání environmentální agendy opatrnější než jejich západní protějšky. Nicméně je třeba zmínit, že rozhovory s klimaskeptiky prováděl Vidomus před rokem 2014, kdy byla, jak si ukážeme v další části textu, situace jiná než v současnosti.

Jak již bylo uvedeno, referování o klimatických změnách odpovídá kulturním a politickým kontextům jednotlivých zemí (Brossard et al., 2004; Grundmann a Scott, 2014; Painter and Ashe 2012; Tschötschel et al., 2020), ale i geografickému charakteru území. Reference o suchu dominují v australských (Alexandra a Rickards, 2019; Miller a MacNeill, 2022) či amerických (Halperin a Walton, 2018; Osaka et al., 2020) studiích, které se zabývají zejména případem sucha v Kalifornii. Naopak záplavy a vzestup hladin jsou tematizovány v nizozemském kontextu (Dewulf et al., 2017). V kanadském či skandinávském kontextu je mezi emblematickými tématy více přítomna těžba fosilních paliv (Dusyk et al., 2018; Fløttum a Gjerstad, 2017). Jak ukazují diskutované studie, globální diskurs klimatických změn je významným způsobem lokalizován v důsledku specifických kulturních, politických a historických kontextů, ale i geografických podmínek. V následujících částech textu se zaměříme na to, jakou roli hrají tyto kontexty při utváření diskursu sucha a klimatických změn v českých médiích.

Data a metodologie

Mapoval jsem výskyt článků, které se týkaly sucha a vyšly v nejčtenějších českých médiích: Lidové noviny, Hospodářské noviny, MF Dnes, Právo, Blesk, a to v období od ledna 2014 do prosince 2018. Hledal jsem články, které obsahují slovo „sucho“ a jeho odvozeniny. Tyto články jsem dále čistil podle dvou klíčových kritérií: (1) článek referoval o situaci v České republice a (2) článek zmiňoval sucho v souvislosti s počasím, klimatickými změnami či životním prostředím. Eliminoval jsem např. články obsahující spojení „suchý únor“ – týkající se dobrovolného rozhodnutí nepít v únoru alkohol – nebo „suchý humor“. Celkem bylo v souboru 4 632 článků.

Graf 1. Výskyt článků v jednotlivých měsících v letech 2014–2018

Rok 2014 je hydrology označován jako začátek kontinuálního období srážkových deficitů a suchého období (viz ČHMÚ, 2018, 2019). Mediální analýza tak pokrývá celkové suché období, které začalo po povodních v roce 2013. Příčiny sucha lze přičítat kombinaci několika faktorů od deficitních srážek a vysoké teploty vzduchu, která podporuje větší výpar, přes nepříznivý charakter z hlediska sněhově podprůměrných srážek k poklesu zásob vody v půdě a podzemních vodách (ČHMÚ, 2018). V analýze jsem svůj zájem zaměřil na to, jak jsou tyto fyzikální změny reflektovány v českých médiích.

Jak ukazuje Graf 1, pro tyto roky je typický vzestupný trend, kdy článků v jednotlivých letech přibývá, i sezónnost, kdy se o suchu referuje častěji v letních a prvních podzimních měsících.

Zatímco v roce 2014 se sucha týkalo celkem 225 článků, v roce 2015 jejich počet stoupl téměř pětinašobně na 981, v roce 2016 české deníky přinesly celkem 769 článků týkajících se sucha, v roce 2017 jsem zaznamenal 813 článků a v roce 2018 počet mediální referencí k tématu sucha kulminoval na 1 844. Tradičně nejvíce článků o suchu vychází v srpnu, s výjimkou roku 2014, kdy nejvíce článků vyšlo v červenci. Data rovněž naznačují, že se stoupajícím počtem referencí o suchu se rozšiřuje i hlavní sezóna zpravodajství o suchu. Zatímco v roce 2015 tuto sezónu tvořily pouze prázdninové měsíce, na které připadalo celkem 60 %

článků, tak v roce 2018 sezóna zpravodajství o suchu začala v květnu a zmínky utichaly až s koncem října.

Se vzrůstající intenzitou počtu článků se rovněž setkáváme se stoupající urgencí ohledně řešení problémů. Můžeme tak sledovat, jak se sucho ustavovalo jako společenský problém. Perioda našich dat připadá na první fáze Downsova cyklu pozornosti (Downs, 1972; Petersen, 2009). Downs rozděluje cyklus pozornosti médií do pěti fází: (1) předproblémová fáze; (2) znepokojení spojené s problémem a euforické nadšení; (3) uvědomění si nákladů na řešení; (4) pokles intenzity zájmu a (5) postproblémové období. Cyklus začíná předproblémovou fází, kdy znepokojení vyjadřují jen experti a specifické zájmové skupiny, ale pozornost veřejnosti dosud není zaměřená na dané téma. V druhé fázi stoupá pozornost veřejnosti – často v důsledku série událostí, které zviditelnily specifické a neblahé důsledky daného jevu. Tato fáze je rovněž spjata se zvýšenou poptávkou po politickém řešení problému. V další fázi, kdy se diskutují jednotlivá řešení, si veřejnost uvědomí finanční a sociální náklady a oběti řešení. To vede k poklesu zájmu o daný problém, kdy se diskuse příčin, důsledků a řešení vrací zpět do specifických expertních a zájmových skupin. Zájem o mediální pokrytí klimatických změn však vedla k revizím Downsova cyklu. Ukazuje se, že ani po dekádě diskuse o klimatických změnách nepřibývá ekonomických argumentů ohledně ekonomických obětí (Ylä-Anttila et al., 2018) a že Downsův cyklus neplatí ve všech mediálních prostředích stejně (Brossard et al., 2004). Vzhledem k tomu, že náš soubor dat pokrývá první dvě fáze cyklu, se naše výzkumné otázky zužují na to, jak byl problém sucha etablován v českém tisku.

V analýze jsem se inspiroval metodou diskursivní analýzy rozvinutou Maartenem Hajerem (1995, 2009). Hajer jmenuje klíčové koncepty diskursivní analýzy, které tvoří klíčové příběhy, události, emblematická témata či metafory. Tento typ analýzy rovněž věnuje pozornost blízkosti jednotlivých témat (tzv. diskursivním afinitám) i blízkosti jednotlivých mluvčích (tzv. diskursivním koalicím). Stejně jako pro Hajera i v tomto článku je klíčová temporální dimenze – jak se sledovaný diskurs vyvíjí v čase. V souladu s Hajerem chápeme diskurs jako „soubor myšlenek, konceptů a kategorizací, které jsou vytvářeny, reprodukovány a transformovány pomocí sad praktik, skrze něž je připisován smysl fyzickým a sociálním realitám“ (Hajer, 1995, s. 44). Nicméně i v jednom diskursu může být stejná událost vyprávěna různými způsoby – například s ohledem na různé normy připisování viny či odpovědnosti. Tyto osy strukturující líčení události jsou často vně zkoumaného diskursivního pole. Takové způsoby formování jednotlivých líčení v článku pak označuji jako rámce. V použité analýze tyto rámce analyticky vycházejí především z klasifikace kulturních rizik Douglas a Wildavského (1983). O narativech pak hovořím tam, kde je nutné podtrhnout příběhovou a temporální rovinu.

Výrazný nárůst článků jsem zaznamenal v horkém létě 2015, kdy vzhledem k silnému suchu několik krajů vyhlásilo mimořádná opatření. Nedostatek vody je dokladován problémy s úrodou (emblematickými plodinami jsou v tomto směru zejména ovoce, víno a chmel), vysycháním potoků, suchem na zahrádkách či

slabou houbařskou sezonou. Přestože v následujícím roce 2016 nebylo tak suché léto a chybí tak letní výkyvy v počtu článků – objevuje se více textů, které tematizují politické aspekty problému (opatření a plány). V roce 2017 byl hlavním tématem v srpnu vyhlášený program Dešťovka, jenž cílil na vlastníky a stavebníky rodinných a bytových domů k udržitelnému a efektivnímu hospodaření s vodou. V posledním sledovaném roce 2018 bylo zpravodajství ovlivněno mimořádně suchým létem (tématy byl zvýšený výskyt kůrovce, přemnožení klíšťat a vos a vysychání studní). V tomto roce bylo „sucho“ vyhlášeno slovem roku.

V kontextu možných opatření se celkově nejvíce diskutovala tato témata: (1) zadržování vody v krajině, včetně budování rybníků a přehrad, (2) omezování individuální spotřeby (specificky je zmiňován vysoký počet soukromých bazénů) a (3) změny v lesním hospodářství a opatření proti půdní erozi.

Pro účely diskursní analýzy byl soubor článků doplněn i přepisy televizních debat. Celkem šlo o čtyři přepisy pořadu Máte slovo (19. 11. 2015, 6. 4. 2017, 13. 4. 2017, 20. 9. 2018), Partie na Primě (10. 9. 2017) a přepisy pořadů, které vznikly v rámci tematického vysílání Českého rozhlasu „Týden vody“ (19.–26. 6. 2017). Doplnění souboru zpravodajských článků nám pomohlo rozšířit korpus článků o komentáře a výstupy expertů, které umožnily kategorizovat širší spektrum novinářských žánrů i argumentačních kategorií. Zatímco ve zpravodajském diskursu, a to zejména v prvních letech zkoumaného období, hrají významnou roli hobby témata (houbaření, zahradničení či vodáctví), v televizních diskusích se tyto tendence neobjevují. Naopak televizní a rozhlasové diskuse skýtají větší spektrum i plochu pro argumentaci o příčinách a řešení problému se suchem. V obou typech diskursů se také objevují stejní mluvčí – a to jak politici a tvůrci veřejných politik, tak vědci a zástupci odborných komunit (zemědělci, lesníci či vodohospodáři).

V kódování článků se analýza zaměřila na induktivně vzniklé klíčové tematické kategorie spojené se suchem (např. příroda, zemědělství, venkov, město), které byly výsledkem otevřeného kódování. Tyto kategorie byly kategorizovány podle toho, jak autoři textů zmiňovali příčiny sucha a jaká identifikovali řešení. Jaké byly klíčové obrazy a metafory sucha. V souladu s teoretickými východisky článku byla analýza rozšířena o to, jaké podoby minulosti a budoucnosti články konstruovaly. V poslední vlně kódování se analytická práce specificky věnovala kulturním vzorcům rizik (fatalismu, hierarchii, rovnostářství a individualismu) – s jakými klíčovými pojmy jsou tyto vzorce spojené, jak konstruují vinu a odpovědnost, jaká navrhuji řešení a jaké hranice vytvářejí. Poslední kolo kódování se zaměřilo na vztahy mezi identifikovanými kódy a kategoriemi a strukturou příběhů a argumentací spojených se suchem.

Liminalita krizového diskursu sucha

V mediálním diskursu je sucho vizualizováno a spojováno s typickými obrazy – symptomy sucha. V tomto směru existuje několik základních obrazů sucha: (1) vyschlé vodní toky a krajina, (2) chudá půda, (3) množíci se paraziti a (4) na-

rušení časového pořádku. Všechny obrazy sucha jsou pak spojovány s nebezpečím, smrtí a ubýváním života.

Obrazy sucha jsou logicky do značné míry spojeny s vodou, respektive jejím nedostatkem – stojaté hladiny řek, kameny, které nejsou při dostatku vody vidět, vyschlá koryta potoků a vyschlé studně. Nízké průtoky, vysoké teploty a nedostatek kyslíku také samy o sobě vytvářejí podmínky, ve kterých ryby velmi obtížně přežívají. Umírající ryby pak tvoří další důležitou imaginaci spojenou se suchem. Byť tyto obrazy prochází celým sledovaným obdobím, tak postupně přibývá zpráv a odkazů na dlouhodobost daného stavu – např. „travou pokrytá koryta řek“ – či na opakování tohoto stavu. Zatímco v roce 2014 je sucho prezentováno jako ojedinělý či extrémní fenomén, v roce 2018 je již prezentováno jako normální stav („Sucho už je normální stav“ – MF Dnes, 17. 7. 2018). Tato normalizace sucha pak přispívá k vnímání sucha jako něčeho, na co je potřeba se připravit, s čím se smířit a co přijmout. V jednom okamžiku tak média referují o dvou normalitách současně. Na jedné straně je sucho prezentováno jako něco výjimečného – toky jsou popisovány jako odchýlené od normálu, suché léto je srovnáváno s normálními roky, stavy podzemních vod s normálními hodnotami, na druhou stranu však není zcela unikátní – jako stav, který bude „bývat častěji“ (Lidové noviny, 19. 8. 2018), či „konec vodního blahobytu“ (Lidové noviny, 3. 8. 2018). Sucho je tedy konstruováno jako nová normalita – jako něco, co v současnosti není obvyklé, ale v budoucnu obvyklé bude.

Vedle vody je další skupina obrazů spojena s půdou. Půda je prezentována jako „substrát bez života“ (Lidové noviny, 7. 7. 2018). Časté jsou obrazy rozpraskané a tvrdé půdy či prašných polí. Obraz půdy je spojován s její erozí a devalvací. Důležitým momentem je v tomto směru dopad zemědělského průmyslu, kdy je půda líčena jako „drancovaná zemědělci“ (Máte slovo, 19. 11. 2015). Podobně jako v případě sucha i v případě půdy nejsou změny představovány jako ojedinělý, extrémní jev, ale jako začátek nového trendu. „Nacházíme se v přechodné fázi, kdy tu máme zemědělský systém, který budovaly generace našich předků – a máme měnící se klima, které přestává být dostatečně stabilní.“ (Český rozhlas, 19. 6. 2017)

Další skupina obrazů sucha je spojena s množícími se parazity, kdy na jedné straně přibývá nebezpečných a ohrožujících klíšťat, kůrovce, sinic či hmyzu, na druhé straně ale ubývá prospěšných tvorů, jako jsou žížaly či včely. Zejména v případě kůrovce média používají slovo kalamita a zdůrazňují rozsah napadení, které není možné zvládnout. Součástí této imaginace jsou i suché lesy. Tyto změny jsou důkazem bezprecedentnosti těchto změn: „Po staletí žily v české krajině na jednom metru čtverečním až stovky žížal. Bývají považovány za symbol zdravé půdy. Nyní na některých místech nezbyla ani jediná.“ (Lidové noviny, 7. 6. 2018) K těmto změnám se pak přidávají i zmínky o nových rizicích – jako například vir západonilské horečky šířený komáry na jižní Moravě (MF Dnes, 19. 6. 2018).

Posledním opakovaným symptomem krizového diskursu sucha je pak zdůrazňování narušování časového pořádku, kdy se „příroda zrychlila a všechno

dozrává mnohem dřív“ (Právo, 4. 6. 2018), „borůvky zmodraly horkem dřív, jsou ale menší“ (Lidové noviny, 22. 6. 2018), „sklizeň jahod začala ... minimálně o dva týdny dříve“ (Právo, 26. 6. 2018) či v červnu lze „najít třeba i hříby, které pro tuto dobu typické nebývají“ (MF Dnes, 27. 6. 2018). Narušování časového pořádku je spojováno se zmatkem a chaosem. Tento zmatek a chaos pak podtrhují představu, že se nacházíme v přechodu mezi dvěma stádii. Tento obraz je podpořen dalšími extrémními klimatickými změnami, jako jsou například dlouhodobé vysoké teploty, povodně či přívalové deště.

Právě dojem přechodovosti a změny všechny identifikované klíčové obrazy sucha podtrhuje. Krizový diskurs jednak buduje představu, že nejde o unikátní jevy, ale o dlouhodobou proměnu. Jednotlivé symptomy sucha jsou líčeny jako příchod nové normality, kdy přestává platit pořádek toho, na co jsme byli zvyklí. V diskursu sucha, jako příkladu environmentální krize, máme před sebou liminální diskurs, kdy narušení pořádku je následováno nestabilitou, napětím či nejistotou, které vytvářejí zkušenostní matici, z níž jsou odvozeny další sociální performance (Turner, 1980). Tyto symptomy krizového diskursu jsou viditelné na každodenní úrovni. Skrze obrazy vyschlých toků, chudé půdy, množících se parazitů a rozpadu časového pořádku se abstraktní a experty vnímané změny stávají součástí širšího diskursu a každodenní reality. V kontextu diskuse sucha jako nové normality je také explicitně zdůrazňováno jeho propojení s klimatickou změnou. Tyto lokální obrazy, podobně jako reportáže Elizabeth Kolbert (2006) z míst postižených globálním oteplováním, budují vědomí urgency, že se tato změna děje již teď a tady.

Sucho je spojováno s venkovem a přírodou. Méně pak s městem, kde se v souvislosti s klimatickou změnou média spíše věnují vlnám veder, relativně méně je spojováno s průmyslem a energetikou. V obrazech sucha také rezonuje mýtus přírody, která vrací úder lidské pýše. Téma, které bylo v environmentální literatuře rozehráno již Rachel Carson (1962). Sucho je v mediích prezentováno jako důsledek klimatické změny, nicméně klimatická změna ve spojitosti se suchem je minimálně problematizována a její příčiny nejsou diskutovány. Pokud se tomu děje, tak v názorových článcích či delších rozhovorech a spíše jde o diskusi příčin a dopadů klimatické změny. Klimatické popírání je v daném korpusu dat marginální kategorií. Odkazy na klimatickou změnu jsou také často propojovány s novou normalitou a fatalistickým diskursem (viz dále). Změna klimatu v kontextu sucha není konstruována jako *matter of concern* (Latour, 2004), kdy se problematizují příčiny a socioekonomické důsledky daného jevu, ale naopak je prezentována jako nevyhnutelný či nepopiratelný fakt (*matter of fact*) – něco, co je, ale nediskutuje se o tom. Proto jsou zdůrazňována zejména adaptační opatření týkající zadržování vody v krajině, snižování spotřeby a plány, jak omezovat půdní erozi. Tato nevyhnutelnost pak zakládá rámec fatality klimatické změny, o kterém budu hovořit v dalších částech textu.

Krizový diskurs sucha, jak je prezentován českými médii, tak představuje určitou fatalistickou imaginaci. Sucho nás nevyhnutelně čeká a bude normálním

stavem, kterému je třeba se přizpůsobit, přijmout tuto fakticitu a budovat adaptační strategie. Sucho je prezentováno jako něco, co se děje mimo nás – buď jako důsledek proměňujícího se klimatu, či minulých strategií nakládání s krajinou. Česká média tak v souvislosti se suchem přejímají vědecký konsensus, že klimatické změny probíhají, což je skutečnost, která je v člancích brána jako samozřejmá, a předkládají každodenní evidenci těchto změn. Bezvýhodnost klimatických změn je podtrhována tím, že čtenář přihlíží rozpadu stávajícího světa a příchodu nové normality, která je spojována s obrazy rizika a nebezpečí. Artikulace tohoto přechodu pak mohou být buď spojené s nostalgií a orientovány do minulosti, nebo do budoucnosti, kdy jsou zdůrazňována technicko-adaptační řešení.

Nostalgické narativy a technická řešení

Zatímco příčiny globálních změn klimatu nejsou problematizovány, jsou diskutovány lokální historické souvislosti – kolektivizace v padesátých a šedesátých letech a politika jednotných zemědělských družstev v následujících dvou deádách. Rozsáhlé bloky polí, které podporují erozi. Velké lány, kde se používají rozměrné a těžké stroje. Příznačná je argumentace zemědělce a lesníka Daniela Pitka v pořadu Máte slovo (19. 11. 2015):

Jasně. Ale ty vyřešíme až v momentě, kdy vyřešíme ty základní příčiny toho nedostatku vody. ... Já myslím, že nic neděláme pro to, abychom ji (vodu – pozn. autora) zachytili. To je ten problém. Vždyť se podívejte na strukturu krajiny. Vždyť jsem to před chvilkou ukazoval. Nemáte remízky, nemáte mokřady. Vždyť se zničila v sedmdesátých, v osmdesátých letech většina mokřadů.

Tento narativ se objevuje ve dvou podobách: (1) v historicko-nostalgické podobě a (2) v modernisticko-adaptační podobě. Český diskurs sucha je také silně lokální a nacionální, nepřekračující ve vysvětleních a argumentacích hranice české kotliny.

Morálně nostalgická podoba zdůrazňuje kolektivizaci jako odchýlení od dobré praxe předků. Je proto potřebné se k této dobré praxi vrátit. Právě kolektivizace půdy vedla, podle mluvčích, k odcizení zemědělců od půdy, zpretrhala jejich vazby ke krajině a zničila osvědčenou síť remízků, struh, rybníčků, mokřadů či jiných přirozených rezervoárů vody. Klíčovými slovy tohoto narativu je ztráta vztahu k půdě či respekt ke krajině. „Dnes už málokdo hospodaří na svém. Odpadl intimní vztah k půdě. Vlastník půdy se o ni nestará a pronajme ji někomu, ale ani ten nehospodaří. Najme si lidi, stroje. Traktorista přijede, udělá svoji práci podle GPS souřadnic a zase odjede,“ popisoval ekolog David Storch (Český rozhlas, 23. 6. 2016). Půda je popisována jako pronajatá, odcizená: „Je to o přístupu konkrétního zemědělce. Když nehospodaří na své půdě, nemá velkou motivaci investovat do ní tolik.“ (MF Dnes, 7. 9. 2018) Obdobně argumentuje i bioklimatolog Zdeněk Žalud:

Když se zeptáte sedláka na jižní Moravě, jaké by měl přání, řekne, že by koupil půdu, na které hospodaří. Mám kamaráda v Rakousku, jeho rodina hospodaří na 80 hektarech. Oni vědí, jakou hodnotu pro ně půda má, živí je, chtějí a musí ji udržet v dobrém stavu pro další generace. Tento vztah k půdě se u nás často ztratil. (MF Dnes, 6. 6. 2018)

Součástí nostalgického rámce je i metafora, kdy místní „vracejí krajině život“. Tato metafora zakládá představu mrtvé krajiny, kterou zabila kolektivizace a průmyslové zemědělství, ožívování tradice je pak pokusem o revitalizaci.

Minimálně v části diskursu o půdě se ukazuje vlastnictví jako centrální kategorie, která definuje vztah k půdě a vědomí její hodnoty. Narušením tohoto vztahu pak došlo k narušení rovnováhy v krajině. Nostalgický rámec umisťuje problém sucha do racionálního kódu modernity spojené s kolektivizací a zemědělským průmyslem. Krize je tak do určité míry konstruována jako trest za neúctu k přírodě a může být napravena návratem ke staré praxi – „k receptům z doby našich předků, kteří uměli vodu v krajině zadržet“ (Český rozhlas, 23. 6. 2017). Morálně-nostalgický rámec pak rezonuje s širší krizí racionální modernity a pokusy čelit současnému stavu aktivním používáním tradic potlačených v předchozích generacích. Řešení situace, jež byla způsobena racionální krizí modernity, tak nemůže být nalezeno v prostředcích modernity, ale je nutné se vrátit zpět.

Nicméně není to narativ jediný. Stejnou situaci lze popsat i tak, že problém není v tom, jak jsme v minulosti nakládali s půdou a organizovali zemědělství, ale v současných změnách klimatu. Sucho v dnešní krajině není důsledkem minulých zemědělských praxí, které se mohly v dobových kontextech osvědčovat, ale naopak – dnešní měnící se klima je nekompatibilní se současným zemědělstvím. Rámování příběhu je pak jednoznačně modernistické, kdy se určitá fáze vývoje vyčerpala a je třeba se posunout k další.

Ta (zemědělská praxe – pozn. autora) se po scelování polí v padesátých a šedesátých letech minulého století změnila. Paradoxně z hlediska tehdejší zemědělské produkce, stavu půdy a klimatu to byla změna úspěšná. Ale my nyní žijeme v době, kdy se výhody velkých půdních celků vyčerpaly a začínají převažovat jejich nevýhody. (MF Dnes, 6. 6. 2018)

Tento narativ pak souvisí i s liminalitou diskursu sucha, o kterém se hovoří jako o bezprecedentní změně a příchodu nové normality. Tento rámec pak vyzývá k odborným řešením, kdy experti mohou kalkulovat budoucí podoby krajiny a jejich možná doporučení, kdy hledají například rostliny a jejich odrůdy, kterým nové podmínky tolik nevadí a vyplatí se je pěstovat (MF Dnes, 16. 8. 2018).

Tento narativ také vyzývá k řešení v kontextu celé krajiny, kdy „stávající opatření neberou v úvahu krajinu jako celek, ale snaží se řešit například jen potoky, přehrady či lesy“ (Lidové noviny, 16. 7. 2018). Komplexita změny je podtrhována i komplexností řešení. Namísto obnovování starých tradic jsou klíčová

technická, modernizační opatření – např. infiltrace podzemních vod, kdy se uměle zavádí povrchová voda do podzemí, kde zůstává lépe uchována, či závlážné vaky určené k ochraně lesů. Toto rámování tak odpovídá víře, že environmentální krize vyvolává technologickou kreativitu potřebnou k jejímu překonání. Tento rámec navrhuje racionální adaptační řešení a zdůrazňuje silný aspekt vědeckého poznání a účasti vědců na řešení tohoto problému. K udržení tohoto rámce také pomáhá i tematicky nacionalismus českých médií, kdy referování o suchu a jeho dopadech v České republice je odděleno od diskuse globálních změn.

Sucho v kontextu kulturních vzorců rizik

V diskusi tématu sucha a klimatických změn se zrcadlí širší a kulturně ukotvené přístupy vztahování se k rizikům a přisuzování viny a odpovědnosti. V diskursu rizik se také zrcadlí to, jak mluvčí chtějí regulovat individuální jednání. S odkazem na Douglas a Wildavského (1983), blíže viz teoretická část článku, si analýza všímá rolí vnějších hranic i sounáležitostí se společnostmi a regulací pomocí pravidel, expertiz a sdílených klasifikací. Diskurs sucha do značné míry používá dominantně výrazový slovník hierarchického kódu, který zdůrazňuje hierarchii expertiz, racionálně byrokratická řešení a zvýšenou kontrolu v kombinaci se silnou vazbou na skupinu a kolektiv. Vazba na skupinu legitimizuje potřebu navrhovaných opatření a expertní racionalita a byrokratická řešení jejich správnost.

„Vyhlásí-li se výstraha na nedostatek vody, sejdou se komise a vyhodnotí, jestli je potřeba omezit odběry vody. Nejprve samozřejmě omezí zalévání či napouštění bazénů pitnou vodou a postupně to může dojít až do fáze omezení odběrů vody na pití,“ řekl MF Dnes vicepremiér a ministr životního prostředí Richard Brabec (MF Dnes, 4. 8. 2018).

Součástí tohoto řešení je i větší kompetence pro vodohospodářské úřady a velké projekty – například propojování řek či stavba přehrad. Ministr Brabec rovněž uvedl, že spoléhá na odborníky a na jejich vzájemný kontakt. Součástí hierarchické artikulace nebezpečí je pak i formování a zmocňování komisí a vytváření plánů – například vládního týmu složeného z politiků, úředníků a vědců. V tomto administrativně-technickém rámování se opakovaně objevuje metafora, že politici či stát zaspali. Toto zaspání je nejčastěji připisováno klíčovým rezortním ministerstvům – zemědělství a životního prostředí. Nicméně nezaspali pouze politici, ale „zaspali jsme technologicky i jinak“ (Hospodářské noviny, 27. 9. 2018). Hierarchické rámování také vychází z určitého vnímání periferiality, kdy bychom se měli učit od těch, kdo jsou dál (například několikrát v médiích zmiňovaný Izrael), nebo z určitého vnímání nevyvinutí české společnosti či národního charakteru: „My Češi potřebujeme kontrolu, a pokud tato opatření nechápeme, musí být přísnější regulace a sankce.“ (MF Dnes, 18. 8. 2018) Toto rámování jazyk pravidel opět kombinuje se slovníkem skupinové příslušnosti. Hierarchický kód převládá v běžném zpravodajství. Je široce sdílen jak tvůrci po-

litiky (sdílejí ho oba rezortní ministři – jak zemědělství, tak životního prostředí), tak odborníky. Dominuje i televizním a rozhlasovým diskusím a je spojen zejména s řešením prostřednictvím zákonných úprav – novela zákona o půdě, novela vodního zákona či novela stavebního zákona.

Komplementem k hierarchickému vzorci je individualistický kód spojený s osobní odpovědností a spotřebou – v souvislosti se suchem se objevuje zejména s odkazem na plýtvání a šetření s vodou. V tomto vzorci jsou naopak pravidla i skupinová příslušnost jen slabě artikulovány a klíčová odpovědnost je přisuzována jednotlivci. Častou bariérou správného chování je nevědomost či malá motivace. S nevědomostí je často spojováno plýtvání: „Jsme zvyklí, že otočíme kohoutek a teče nám voda.“ (Hospodářské noviny, 26. 7. 2018) Plýtvání je pak primárně spojováno s bazény u domů. Emblematickým programem individualistického rámování se stal dotační program Dešťovka, který byl spuštěn v létě 2017. V programu „stát podpoří ty, kdo neplýtvají vzácnou pitnou vodou, ale namísto ní chtějí zalévat zahradu nebo splachovat záchod nasbíranou dešťovou vodou“ (Lidové noviny, 8. 8. 2017). Specifickým rysem individualistického vzorce vztahování se k riziku je i důraz na osobní vlastnictví jako klíčovou podmínku udržitelného vztahu k půdě a krajině. Součástí této rétoriky je pak i premisa, že vlastnický vztah zakládá citovou hodnotu půdy. Na druhou stranu takto pojatý individualismus není individualismem tržním, nevnímá půdu jako „investiční příležitost“ ani jako běžnou komoditu. Na osobním vlastnictví založený vztah k půdě tak dává půdě novou hodnotu, která není tržně kalkulovatelná. Osobní vlastnictví tak odkazuje spíše k historické kontinuitě, proto také různí mluvčí opakovaně zmiňují pozitivní příklad Rakouska, které nezažilo přerušení vlastnických vztahů vinou kolektivizace zemědělství. Individualistický rámec se objevuje v běžném zpravodajství. Jeho emocionální podoba s důrazem na vztah k půdě je pak častěji replikována v komentářích či rozhlasových diskusích.

Příslušnost ke skupině bez důrazu na expertizu a byrokratickou racionalitu je podstatou rovnostářského vzorce, který zdůrazňuje společenskou solidaritu, nerovnosti a sociální kohezi. Tento rámec má v diskusích o suchu jen marginální pozici. Často slouží jen jako korektiv administrativní racionality, aby zdůrazňoval její možná selhání – zejména ve spojení s nerovností a nespravedlností. V zásadě se vyskytuje jen ve dvou podobách – při poukazování na lobbing v oblasti nakládání s vodou na jedné straně a na negativní roli komerčních hráčů při distribuci a nakládání s vodou na straně druhé. „Česká vodohospodářská síť je na samé hranici životnosti, protože soukromí provozovatelé do ní neinvestují. Je proto třeba radikální zásah, aby se některé části republiky neocitly na suchu.“ (Lidové noviny, 27. 1. 2017)

Rovnostářské rámování vychází z kritiky tzv. oddílného modelu, kdy obec nebo spolek obcí vlastní infrastrukturu, ale její ziskovou část (provoz a výběr vodného se stočným) přenechaly soukromé společnosti prodejem nebo dlouhodobým nájmem. V souvislosti se soukromými provozovateli se často zmiňuje i zahraniční původ těchto firem, kdy velkou část českých potrubí spravuje fran-

couzská firma. Další nacionální element pak představuje obava z vývozu vody do zahraničí. Nacionální a rovnostářský rámec kombinuje ve své promluvě Aleš Moravec ze sdružení Občané za svá práva v pořadu Máte slovo (13. 4. 2017): „Ne-soutěžilo se vůbec nic a z Prahy odchází 500 milionů ročně, odchází k vám do ciziny na Jaguáry, nebo co si tam kupujete.“ Krizová situace pak umožňuje proti komerčním hráčům argumentovat i středovým či pravicovým politikům (např. politici z vládních stran jako Richard Brabec z ANO či Marián Jurečka z KDU-ČSL, ale i opoziční politici jako Stanislav Polčák ze STAN či František Laudát z TOP 09). Rovnostářský kód je okrajově přítomen ve zpravodajství, kdy jeho proponentem byl tehdejší ministr zemědělství Marián Jurečka a zástupci měst a obcí. Objevuje se i v analytických textech a výrazná byla jeho přítomnost v diskusním pořadu Máte slovo.

Přestože se fatalistický vzorec, se silným aspektem na pravidla, ale slabým vztahem ke skupině, v běžném zpravodajství takřka neobjevuje, specifickou pozici získává v televizních a rozhlasových debatách. Fatalistický rámec upozorňuje na nevyhnutelnost krize, kdy musíme přijmout její skutečnost, a nedostatečnost současných opatření – ať už administrativně-racionálních, individuálních či kolektivních. Oproti ostatním rámcům umisťuje českou situaci do globálního kontextu:

Jako ty papriky vám na zahrádce půjdou docela dobře. Rajčata taky, ale jako dramatické už to začne být ve středozevní oblasti, začne to být v Severní Africe. Mohou být poměrně velké problémy v západní Africe, což je nějakých 600 milionů lidí. No a když se neurodí v Číně, třeba bude výpadek jenom 10 % produkce rýže, tak prostě budou scházet potraviny pro 120 milionů lidí a ti Číňani si je koupí u nás a tím pádem dojde k těm cenovým šokům. (Václav Cílek v pořadu Máte slovo, 20. 9. 2018)

Fatalistické rámování je emocionální, kdy mluvčí hovoří o strachu či obavách. V protikladu k administrativně-expertnímu hierarchickému rámci staví obrazy boje o vodu či potraviny, nucenou migraci či hlad. Geolog Václav Cílek, který patří k nejviditelnějším proponentům fatalistického rámce v českých médiích, vidí katastrofu jako nevyhnutelnou: „Když je varování, tak zhruba 85 % lidí je naprosto neaktivních a vůbec nereaguje. ... To znamená, já si myslím, že my se posuneme už do té doby, kdy to nepůjde zastavit.“ (Máte slovo, 20. 9. 2018) Obdobně stejný mluvčí argumentuje i v diskusi o zvyšujících se cenách kávy: „My se tady bavíme o nějaké kávě, to je úplně irelevantní, tady prostě umírají lidé a budou umírat.“ (Český rozhlas, 20. 6. 2017) V Cílkově pojetí, který v tomto směru argumentuje stejně jako Bendell (2018), fatalismus znamená návrat k individualismu, kde je každý odpovědný sám za sebe. Klíčová metafora boje tak otevírá prostor k obnovení darwinovského diskursu osobní přípravy a adaptace na klimatickou katastrofu.

Jednotlivé vzorce rizik se odlišují jednak různým připisováním viny i hledáním řešení, ale také důrazem na různá témata a škály řešení. Různě definují geografický prostor, kde je relevantní hledat příčiny krize i smysluplná řešení.

Tabulka 1. Sucho v kontextu kulturních vzorců rizik

Vzorec	Klíčová témata	Vina	Řešení	Škála řešení
Hierarchický	Expertiza, předpovědi a management	Nevhodné nakládání s krajinou, nesoulad současných postupů s vývojem klimatu	Posilování státní kontroly, zákony, expertní komise	Stát
Individualistický	Plýtvání, nedostatečný vztah ke krajině	Nedostatečné environmentální vědomí	Dotace, posilování osobního vlastnictví	Jedinec či domácnost
Rovnostářský	Ekonomické struktury, nerovnoměrné rozložení zisku	Privatizace	Omezení soukromého vlastnictví, regulace, komunitní správa	Komunita, obec
Fatalistický	Nevyhnutelnost, nejistota, globální propojení	Vývoj společnosti	Osobní připravenost	Globální svět / Jednotlivec

Zatímco v hierarchickém vzorci je hlavní arénou stát, v individualistickém jedinec či domácnost, v rovnostářském komunita či obec a fatalistický rámec odmítá institucionální struktury moderních politik a pohybuje se na ose planeta–jedinec (blíže viz Tabulku 1).

V tomto směru představuje fatalistický vzorec se svým důrazem na nevyhnutelnost a nejistotu opozici k hierarchickému. Oba vzorce představují odlišné sociálně-politické imaginace, kdy na jedné straně máme před sebou svět silných institucí a silného státu a na druhé straně rozpad současných společenských struktur. Klíčovou distinkci, která oba rámce odlišuje, tak představuje důvěra ve schopnost administrativních a expertních institucí zvládnout danou situaci. Tyto instituce tak produkují určitou míru „ontologické jistoty“ (viz Giddens, 2003), že víme, co se děje a co s danou skutečností lze dělat. Oslabování důvěry v tyto instituce tak nezbytně vede i k oslabování hierarchického rámce ve prospěch fatalistického chápání.

Individualistický i rovnostářský rámec pak představují dvě verze lokálního řešení, první na úrovni jednotlivce a druhé na úrovni obce. Habermasovsky (Habermas, 1987) řečeno oba tyto rámce představují logiku žitého světa, která je postavena jako komplement k logice systému, který je přítomen v hierarchickém

rámci. Nicméně tyto logiky nejsou vzájemně vylučující, ale existují paralelně, kdy jeden mluvčí v jednom textu či pořadu používá oba rejstříky. Toto propojení se ukazuje jako klíčové pro pochopení krizového diskursu sucha, kdy systémová logika je mluvčími aktivně lokalizována a propojována s žitým světem místních obyvatel.

Závěr

Všechny tyto kulturní vzorce – hierarchický rámec státu, rovnostářský rámec komunity či obce a individualistický rámec jednotlivce – na odlišných úrovních představují různé diskuse řešení problémů a odpovídají na krizový diskurs sucha. Tento krizový diskurs je spojen s představou měnící se epochy a přeměny normality přírody. Krizový diskurs je nesen představou vyschlých vodních toků, suché půdy a lesů, množících se parazitů a rozpadu časového řádu. Pro krizový diskurs je typická agregace těchto symptomů do jednoho metapříběhu. Sucho je v českém diskursu také postupně normalizováno – prezentováno jako nová normalita, na kterou je nutné se adaptovat. Tato nejistota spojená s přechodem od jedné normality k jiné je základní premisou sucha jako sociálního dramatu. Nicméně součástí diskuse souvislostí sucha zůstává, jak je tato nejistota artikulována.

V českém prostředí se všechny tyto rámce pohybují na reformní rovině nezpochybnující současné politicko-ekonomické zřízení, kdy nejradikálnější imaginaci představuje nostalgický rámec návratu k předkům. Všechny tyto rámce jsou národně ohraničené, postulují sucho jako nekontrolovatelnou entitu, které se ale krajina a způsob hospodaření mohou přizpůsobit. Protiklad k nim pak představuje fatalistický vzorec klimatického rozvratu. Tento radikálně orientovaný rámec však definuje své požadavky v logice individuální odpovědnosti. V souladu s environmentálními diskursy popsány Dryzekem (2013) odpovídá survivalistickému chápání diskursu limitů. Oproti příslibné budoucnosti hierarchického řádu, která ubezpečuje, že klimatická krize je zvládnutelná, zdůrazňuje anomický rozpad stávajícího řádu. Klíčový rozdíl mezi hierarchickou a fatalistickou imaginací lze identifikovat v jejich vztahu k současným institucím, kdy hierarchický rámec staví na důvěře, že současné instituce mohou zvládnout nynější environmentální výzvy, zatímco fatalistický rámec je k této kapacitě skeptický a postuluje klíčovou odpovědnost jednotlivce.

Sucho je v českých médiích prezentováno nejen v souvislosti s klimatickou změnou, ale také jako důsledek předchozího způsobu nakládání s krajinou – zejména kolektivizace zemědělství. Tento důraz pak umožňuje sucho oddělovat od globální diskuse změn klimatu, ale vztahovat ho i ke specifickému postkomunistickému kontextu. Toto rámování pak propojuje sucho s nostalgickým narativem návratu k době před nástupem komunismu. Ukazuje také na to, jak debaty extrémních klimatických projevů nabývají specifických lokálních kontextů, jak

jsou propojeny s lokální historickou pamětí a zakotveny v širších společenských debatách. Environmentální krize je úzce propojena, vyjednáвана a diskutována ve spojení s krizí důvěry v instituce. Kulturní aspekty současné diskuse o suchu v Česku dokladují propojení mezi společenskými a přírodními aspekty environmentálních problémů a rozličnými imaginacemi jak přírody, tak společnosti. Suchá krajina je tak začleněna do sítí spojujících dávné i nedávné dějiny, ekonomické souvislosti, vědeckou expertizu a osobní biografie.

Obdobně ani kulturní vzorce rizik nelze vnímat jako izolované ostrovy, jak je chápou v úvodu zmiňovaní autoři (např. Ney a Thompson, 2000; Verweij et al., 2006), ale jako propojené principy, které definují kulturní hranice mezi jednotlivými vrstvami problémů a umísťují jednotlivé problematizace a jejich řešení do sítě diskursivních vztahů. Vymezují tak spíše meze smysluplnosti – souvislosti, kdy je možné hovořit o odpovědnosti státu, jedince či komunit. Kulturní logika definuje různé způsoby ohraničení diskuse a legitimní interpretativní popření, kdy například interpretace změn odmítá globální souvislosti a zužuje se na hranice národního státu. Kulturní logika také umožňuje určení hranice přijatelnosti, kdy je v pořádku hovořit o větším podílu obcí na vodovodech a kanalizacích, ale nezazní, že by vodovodní sítě mohly být zestátněny.

Byť, jak bylo řečeno, působení kulturních kódů a normativních představ o společnosti nemůže být redukováno do těchto ideálních typů, tak tyto typy představují klíčové vodítko pro definování hranic, ve kterých jsou smysluplné a kulturně hodnotné určité typy diskursivity. Nicméně tyto hranice nejsou stabilní, ale jsou vyjednáваны. Součástí diskuse a řešení pak může být i posouvání těchto hranic a rozšiřování či zužování prostorů relevance jednotlivých kulturních kódů.

KAREL ČADA je sociolog. Působí na Vysoké škole ekonomické a Univerzitě Karlově. Zabývá se diskursy a narativy ve veřejných politikách. Tuto teoretickou optiku se snaží uplatnit při studiích sociálního vyloučení, migrace a lokálních dopadů globálních klimatických změn. Spolu s Olgou Šmídovou-Matoušovou a Blankou Tollarovou editoval knihu *Po stopách moci v nemoci: O morálce, moci a komunikaci v českém zdravotnictví* (SLON, 2018).

ORCID: 0000-0001-9476-8827

Literatura

- Alexander, J. C. a Smith, P. (2003). The Strong Program in Cultural Sociology: Elements of a Structural Hermeneutics. In J. C. Alexander (ed.), *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology* (s. 11–26). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195160840.003.0011>

- Alexandra, J. a Rickards, L. (2021). The Contested Politics of Drought, Water Security and Climate Adaptation in Australia's Murray-Darling Basin. *Water Alternatives*, 14(3), 773–794.
- Arnold, A. (2018). *Climate Change and Storytelling: Narratives and Cultural Meaning in Environmental Communication*. Palgrave Macmillan.
- Bacchi, C. (2009). *Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be*. Pearson Australia.
- Bauer, M. W., Allum, N. a Miller, S. (2007). What Can We Learn from 25 Years of PUS Survey Research? Liberating and Expanding the Agenda. *Public Understanding of Science*, 16(1), 79–95. <https://doi.org/10.1177/0963662506071287>
- Beckert, J. (2016). *Imagined Futures: Fictinal Expectations and Capitalist Dynamics*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674545878>
- Bendell, J. (2018). *Deep Adaptation: A Map for Navigating Climate Tragedy*. University of Cumbria UK, IFLAS Occasional Paper. <https://www.lifeworth.com/deepadaptation.pdf>
- Bergquist, M., Nilsson, A. a Schultz, P. W. (2019). Experiencing a Severe Weather Event Increases Concern About Climate Change. *Front. Psychol*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00220>
- Boykoff, M. T. (2008). Lost in Translation? The United States Television News Coverage of Anthropogenic Climate Change, 1995–2004. *Climatic Change*, 86, 1–11. <https://doi.org/10.1007/s10584-007-9299-3>
- Boykoff, M. T. (2011). *Who Speaks for the Climate?: Making Sense of Media Reporting on Climate Change*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511978586>
- Boykoff, M. T. a Boykoff, J. M. (2004). Balance as Bias: Global Warming in the US Prestige Press. *Global Environmental Change*, 14, 125–136. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2003.10.001>
- Brossard, D., Shanahan, J. a McComas, K. (2004). Are Issue-Cycles Culturally Constructed? A Comparison of French and American Coverage of Global Warming. *Mass Communication & Society*, 7(3), 359–377. https://doi.org/10.1207/s15327825mcs0703_6
- Brown, L. R. (2003). *Plan B: Rescuing a Planet Under Stress and a Civilization in Trouble*. Earth Policy Institute.
- Brüggemann, M. a Engesser, S. (2017). Beyond False Balance: How Interpretive Journalism Shapes Media Coverage of Climate Change. *Global Environmental Change*, 42, 58–67. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.11.004>
- Carson, R. (1962). *The Silent Spring*. Houghton Mifflin.
- Carvalho, A. (2007). Ideological Cultures and Media Discourses on Scientific Knowledge: Re-reading News on Climate Change. *Public Understanding of Science*, 16(2), 223–243. <https://doi.org/10.1177/0963662506066775>
- Carvalho, A. a Burgess, J. (2005). Cultural Circuits of Climate Change in U.K. Broadsheet Newspapers, 1985–2003. *Risk Analysis*, 25(6), 1457–1469. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2005.00692.x>
- ČHMÚ. (2018). *Sucho v roce 2018*. Český hydrometeorologický ústav. https://www.chmi.cz/files/portal/docs/tiskove_zpravy/2019/Predbezna_zprava_o_suchu_2018.pdf
- ČHMÚ. (2019). *Sucho 2014–2018 (sborník abstraktů)*. Český hydrometeorologický ústav. https://www.chmi.cz/files/portal/docs/ruzne/Sbornik_Sucho_komplet_web.pdf
- Dahl, T. (2015). Contested Science in the Media: Linguistic Traces of News Writers' Framing Activity. *Written Communication*, 32(1), 39–65. <https://doi.org/10.1177/0741088314557623>

- Dewulf, A., Boezeman, D. a Vink, M. (2017). Climate Change Communication in the Netherlands. *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.455>
- Douglas, M. (1970). *Natural Symbols*. Barrie and Rockliff.
- Douglas, M. a Wildavsky, A. (1983). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers*. University of California Press.
<https://doi.org/10.1525/9780520907393>
- Downing, P. a Ballantyne, J. (2007). *Tipping Point or Turning Point? Social Marketing and Climate Change*. London: IPSOS Mori Social Research Institute.
- Downs, A. (1972). Up and Down with Ecology – The ‘Issue-Attention-Cycle’. *The Public Interest*, 28, 38–51.
- Dryzek, J. S. (2013). *The Politics of Earth: Environmental Discourses*. Oxford University Press.
- Dusyk, N., Axsen, J. a Dullemond, K. (2018). Who Cares About Climate Change? The Mass Media and Socio-political Acceptance of Canada’s Oil Sands and Northern Gateway Pipeline. *Energy Research & Social Science*, 37, 12–21.
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.07.005>
- Ehrlich, P. R. (1968). *The Population Bomb*. Ballantine.
- Ehrlich, P. R. a Ehrlich, A. H. (2004). *One with Nineveh: Politics, Consumption, and the Human Future*. Island Press.
- Ereaut, G. a Segnit, N. (2006). *Warm Words: How Are We Telling the Climate Story and Can We Tell It Better?* Institute for Public Policy Research. https://www.ippr.org/files/images/media/files/publication/2011/05/warm_words_1529.pdf
- Feldman, L. (2011). Partisan Differences in Opinionated News Perceptions: A Test of the Hostile Media effect. *Political Behavior*, 33, 407–432.
<https://doi.org/10.1007/s11109-010-9139-4>
- Feldman, L., Hart, P. S. a Milosevic, T. (2017). Polarizing News? Representations of Threat and Efficacy in Leading US Newspapers’ Coverage of Climate Change. *Public Understanding of Science*, 26(4), 481–497. <https://doi.org/10.1177/0963662515595348>
- Fløttum, K. a Gjerstad, Ø. (2017). Narratives in Climate Change Discourse. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 8(1), e429. <https://doi.org/10.1002/wcc.429>
- Habermas, J. (1987). *Theory of Communicative Action, Volume Two: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Beacon Press.
- Hajer, M. A. (1995). *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. Clarendon Press.
- Hajer, M. A. (2009). *Authoritative Governance: Policy making in the Age of Mediatization*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199281671.001.0001>
- Halperin, A. a Walton, P. (2018). The Importance of Place in Communicating Climate Change to Difference Facets of the American Public. *Weather, Climate and Society*, 10, 291–305. <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-16-0119.1>
- Hamblyn, R. (2009). The Whistleblower and the Canary: Rhetorical Construction of Climate Change. *Journal of Historical Geography*, 35, 223–236.
<https://doi.org/10.1016/j.jhig.2008.09.006>
- Hart, P. S. a Nisbet, E. C. (2011). Boomerang Effects in Science Communication: How Motivated Reasoning and Identity Cues Amplify Opinion Polarization About Climate Mitigation Policies. *Communication Research*, 39(6), 701–723.
<https://doi.org/10.1177/0093650211416646>
- Hart, P. S., Feldman, L., Leiserowitz, L. A. a Maibach, E. (2015). Extending the Impacts of Hostile Media Perceptions: Influences on Discussion and Opinion Polarization in the Context of Climate Change. *Science Communication*, 37(4), 506–532.
<https://doi.org/10.1177/1075547015592067>

- Ivanova, A., Schmidt, A. a Schäfer, M. S. (2014). Global Climate Change, Global Public Sphere? Media Attention for Climate Change in 27 Countries. In M. J. Canel a K. Voltmer (eds.), *Comparing Political Communication across Time and Space*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137366474_13
- Jones, M. D. (2010). *Heroes and Villains: Cultural Narratives, Mass Opinions, and Climate Change* [Doctoral Dissertation, University of Oklahoma, Norman, Oklahoma].
- Giddens, A. (2003). *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Grundmann, R. a Scott, M. (2014). Disputed Climate Science in the Media: Do Countries Matter? *Public Understanding of Science*, 23(2), 220–235. <https://doi.org/10.1177/0963662512467732>
- Kolbert, E. (2006). *Field Notes From A Catastrophe*. Bloomsbury.
- Krauss, W. a Storch, H. von. (2005). Culture Contributes to Perception of Climate Change. *Nieman Reports*, 59(4). <https://niemanreports.org/articles/culture-contributes-to-perceptions-of-climate-change/>
- Kunelius, R. (2019). A Forced Opportunity: Climate Change and Journalism. *Journalism*, 20(1), 218–222. <https://doi.org/10.1177/1464884918807596>
- Latour, B. (2004). Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. *Critical Inquiry*, 30(2), 225–248. <https://doi.org/10.1086/421123>
- Leiserowitz, A. A. (2003). *Global Warming in the American Mind: The Roles of Affect, Imagery, and Worldviews in Risk Perception, Policy Preferences, and Behavior*. [Doctoral Dissertation, University of Oregon]. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1560140>
- Leiserowitz, A. A., Maibach, E. W., Roser-Renouf, C. a Smith, N. (2010). *Climate Change in the American Mind: Americans' Global Warming Beliefs and Attitudes in June 2010*. Yale University and George Mason University. Yale Project on Climate Change Communication.
- Lever-Tracy, C. (2008). Global Warming and Sociology. *Current Sociology*, 56(3), 445–466. <https://doi.org/10.1177/0011392107088238>
- Lomborg, B. (2001). *The Skeptical Environmentalist: Measuring the Real State of the World*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139626378>
- Maibach, E. W., Nisbet, M., Baldwin, P., Akerlof, K. a Diao, G. (2010). Reframing Climate Change as a Public Health Issue: An Exploratory Study of Public Reactions. *BMC Public Health*, 10(1), 299. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-10-299>
- Mayer, A. a Smith, E. K. (2019). Unstoppable Climate Change? The Influence of Fatalistic Beliefs About Climate Change on Behavioural Change and Willingness to Pay Cross-nationally. *Climate Policy*, 19(4), 511–523. <https://doi.org/10.1080/14693062.2018.1532872>
- Meadows, D. L., Meadows, D. H., Randers, J. a Behrens, W. H. III. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books.
- Miller, G. a MacNeil, R. (2022). Farmer Perceptions of Climate Change and Adaptation During the 2017–2020 Australian Drought. *Australian Journal of Political Science*, 57(4), 328–345. <https://doi.org/10.1080/10361146.2022.2049206>
- Myers, T. A., Nisbet, M. C., Maibach, E. W. a Leiserowitz, A. A. (2012). A Public Health Frame Arouses Hopeful Emotions About Climate Change. *A Letter. Climatic Change*, 113(3–4), 1105–1112. <https://doi.org/10.1007/s10584-012-0513-6>
- Ney, S., a Thompson, M. (2000). Cultural Discourses in the Global Climate Change Debate. In E. Jochem, J. A. Sathaye a D. Bouille (eds.), *Society, Behaviour, and Climate Change Mitigation* (s. 65–92). Kluwer. https://doi.org/10.1007/0-306-48160-X_2
- Nisbet, M. C. (2009). Communicating Climate Change. Why Frames Matter for Public Engagement. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 51(2), 12–23. <https://doi.org/10.3200/ENVT.51.2.12-23>
- Nisbet, M. C. a Goidel, R. K. (2007). Understanding Citizen Perception of Science

- Controversy: Bridging the Ethnographic-Survey Research Divide. *Public Understanding of Science*, 16, 421–440. <https://doi.org/10.1177/0963662506065558>
- Norton, C. a Hulme, M. (2019). Telling One Story, or Many? An Ecolinguistic Analysis of Climate Change Stories in UK National Newspaper Editorials. *Geoforum*, 104, 114–136. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.01.017>
- Osaka, S., Painter, J., Walton, P. a Halperin, A. (2020). Media Representation of Extreme Event Attribution: A Case Study of the 2011–17 California Drought. *Weather, Climate, and Society*, 12(4), 847–862. <https://doi.org/10.1175/WCAS-D-19-0050.1>
- Osborn, F. (1948). *Our Plundered Planet*. Pyramid Publications.
- Painter, J. a Ashe, T. (2012). Cross-national Comparison of the Presence of Climate Scepticism in the Print Media in Six Countries, 2007–10. *Environmental Research Letters*, 7(4), 044005. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/7/4/044005>
- Pearce, W., Brown, B., Nerlich, B. a Kotevko, N. (2015). Communicating Climate Change: Conduits, Content, and Consensus. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(6), 613–626. <https://doi.org/10.1002/wcc.366>
- Petersen, K. K. (2009). Revisiting Downs' Issue-Attention Cycle: Revisiting Downs' Issue Attention Cycle: International Terrorism and U.S. Public Opinion. *Journal of Strategic Security*, 2(4), 1–16. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.2.4.1>
- Quesnel, K. J. a Ajami, N. K. (2017). Changes in Water Consumption Linked to Heavy News Media Coverage of Extreme Climatic Events. *Science Advances*, 3(10), e1700784. <https://doi.org/10.1126/sciadv.1700784>
- Reser, J. P., Bradley, G. L. a Ellul, M. C. (2014). Encountering Climate Change: 'Seeing' is More than 'Believing'. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(4), 521–537. <https://doi.org/10.1002/wcc.286>
- Shanahan, J., Pelstring, L. a McComas, K. (1999). Using Narratives to Think About Environmental Attitude and Behavior: An Exploratory Study. *Society & Natural Resources*, 12(5), 405–419. <https://doi.org/10.1080/089419299279506>
- Schmidt, A., Ivanova, A. a Schäfer, M. S. (2013). Media Attention for Climate Change Around the World: A Comparative Analysis of Newspaper Coverage in 27 Countries. *Global Environmental Change*, 23(5), 1233–1248. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.07.020>
- Simon, J. L. (1981). *The Ultimate Resource*. Princeton University Press.
- Smith, P. (2014). Narrating Global Warming. In J. C. Alexander, R. N. Jacobs a P. Smith (eds.), *The Oxford Handbook of Cultural Sociology* (s. 745–760). Oxford University Press.
- Smith, P. a Howe, N. (2015). *Climate Change as Social Drama: Global Warming in the Public Sphere*. Cambridge University Press.
- Taylor, C. (2003). *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press.
- Thompson, M., Ellis, R. a Wildavsky, A. (1990). *Cultural Theory*. Westview Press.
- Torgerson, D. (1995). The Uncertain Quest for Sustainability: Public Discourse and the Politics of Environmentalism. In F. Fischer a M. Black (eds.), *Greening Environmental Policy: The Politics of a Sustainable Future* (s. 3–20). Paul Chapman. https://doi.org/10.1007/978-1-137-08357-9_1
- Tschötschel, R., Schuck, A. a Wonneberger, A. (2020). Patterns of Controversy and Consensus in German, Canadian, and US Online News on Climate Change. *Global Environmental Change*, 60, 1019. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101957>
- Turner, V. (1980). Social Dramas and Stories About Them. *Critical Inquiry*, 7(1), 141–168. <https://doi.org/10.1086/448092>
- Vávra, J., Lapka, M., Dvořáková-Lísková, Z. a Cudlínová, E. (2013). Obraz změn klimatu v českých denících v letech 1997–2010. In J. Vávra, Z. Sokolíčková a M. Lapka (eds.), *Naše společná přítomnost II.* (s. 9–13). Univerzita Karlova. <https://doi.org/10.14712/24647055.2014.1>

- Verweij, M., Douglas, M., Ellis, R., Engel, C., Hendriks, F., Lohmann, S. ... Thompson, M. (2006). Clumsy Solutions for a Complex World: The Case of Climate Change. *Public Administration*, 84(4), 817–843. <https://doi.org/10.1111/j.1540-8159.2005.09566.x-i1>
- Verweij, M., Ney, S. a Thompson, M. 2022. Cultural Theory's Contributions to Climate Science: Reply to Hansson. *European Journal for Philosophy of Science*, 12(2), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s13194-022-00464-y>
- Vidomus, P. 2018. *Oteplí se a bude líp: Česká klimaskepse v čase globálních rizik*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Vogt, W. 1948. *Road to Survival*. William Sloane Associates, Inc.
- Weingart, P., Engels, A. a Pansegrau, P. (2000). Risks of Communication: Discourses on Climate Change in Science, Politics, and the Mass Media. *Public Understanding of Science*, 9(3), 261–283. <https://doi.org/10.1088/0963-6625/9/3/304>
- Williams, H. T. P., McMurray, J. R., Kurz, T. a Lambert, F. H. (2015). Network Analysis Reveals Open Forums and Echo Chambers in Social Media Discussions of Climate Change. *Global Environmental Change*, 32, 126–138. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.03.006>
- Wilson, K. M. (2000). Drought, Debate, and Uncertainty: Measuring Reporters' Knowledge and Ignorance About Climate Change. *Public Understanding of Science*, 9(1), 1–13. <https://doi.org/10.1088/0963-6625/9/1/301>